

SPLIČANIN VID NIKOLIĆ

Skica za životopis

ŠIME PERIČIĆ

Zavod za povijesne znanosti
HAZU u Zadru

UDK: 338 (497.13)(091):929 Nikolić

Izvorni znanstveni članak

Primljeno 1. XII. 1993.

Kako ćemo vidjeti, Vid je Nikolić bio u svakom pogledu jedna od vodećih osoba Splita prve polovice prošlog stoljeća. Međutim, i pored toga je ostao gotovo nepoznat našoj široj javnosti i znanosti: ni enciklopedije ni leksikoni ne donose nikakve podatke o njegovu životu i djelu, a kamoli neke druge publikacije. Tek je Kosto Vojnović, njegov nasljednik na mjestu tajnika splitske Trgovačko-obrtničke komore neposredno nakon njegove smrti, u dva navrata pisao o njemu i njegovu djelovanju. Za njega je rekao da je bio jedan od najprosvjećenijih duhova Splita tijekom tridesetak godina prošlog stoljeća, da je »uno dei pochi diligenti e gravi cultori di scienze economiche«. ¹ U novije doba su na javu izneseni njegovi izvještaji u svojstvu tajnika spomenute komore (1851-1858). ² Upravo ta anonimnost jednog zaslužnog Spličanina temeljni je poriv pisanja ovog kratkog njegova životopisa, tim prije što je on to svojim stavom i radom za opće dobro uistinu zaslužio.

Pri pisanju su poslužili u prvom redu sačuvani arhivski izvori i rijetke vijesti iz literature. Da bi njegov lik bio ocrtan što jasnije, ovaj će prikaz biti podijeljen u nekoliko dijelova: *curriculum vitae*, aktivnost kao trgovca i poduzetnika, javnog radnika i nesuđenog konzula nekih država.

1 *Il Nazionale*, Zadar, I/1862, br. 70; C. VOJNOVIĆ, *Cenni statistico-economici sul Circolo di Spalato*, Split 1864, 164.

2 Benedikta ZELIĆ-BUČAN, Privredne prilike u splitskom okružju pedesetih godina XIX stoljeća, *Arhivski vjesnik*, XIX-XX, Zagreb 1976-1977, 71-138.

I.

Naš Vid je rođen u Splitu 25. srpnja 1795. Otac mu je bio liječnik, dr. Klauudio, a majka Ivana, čije prezime nije zabilježeno u onodobnim matičnim knjigama.³ Temeljnu naobrazbu je jamačno stekao u rodnom gradu kod privatnih učitelja, kako je bio običaj onog doba. Kada je u Zadru uspostavljen Licej, otac ga onamo šalje poradi studija kirurgije, u želji da mu sin naslijedi profesiju; Vid je nastavio školovanje na netom osnovanim Središnjim školama.⁴ Studij mu je dobro išao. Štoviše, na završnim godišnjim ispitima iz kirurgije bio je među najboljim studentima.⁵ Međutim, budući da su ove škole uskoro bile dokinute, on nije uspio završiti započeti studij; manjkale su mu još dvije godine koje više nikad i nigdje nije nastavio.

Tako je nesretno završilo njegovo nastojanje da postane liječnikom. Valjda je upravo stoga svoju inteligenciju i stvaralački duh usmjerio jednom drugom, isto tako unosnom zanimanju - trgovini. Najprije je radio kod nekih splitskih trgovaca (Kažotića), da bi potom, odmah nakon godine 1815, uspostavio vlastitu trgovačku tvrtku i nekakvu manufakturnu radionicu.⁶ Pored toga ponekad je znao obavljati i nezahvalnu dužnost poreznika pri splitskoj općini,⁷ što je, dakako, radio za plaću. Na taj način je relativno brzo stekao prilično velik imetak, pa je pod konac života jedan dio kapitala mogao uložiti u neke gospodarske pothvate, o čemu će poslije biti više riječi.

Naš Vid je još u ranoj mladosti postao framason i pripadao sekti karbonara, te je kao takav bio *persona non grata* kod austrijskih vlasti.⁸ To je onda uzrokovalo

3 Historijski arhiv u Splitu (HAS), Matična knjiga rođenih br. 15, str. 85. Krštenje je obavio fiziokrat splitski kanonik Domenik Gianuzzi, dok su kumovi bili konte Marko Cipicco i kontesa Marija Ivelio.

4 Mirko Dražen GRMEK, Medicinsko-kirurška škola u Zadru 1806-1811, *Rad JAZU*, knj. 323, 1963, 17, 44, 54.

5 *Isto*, 42, 57.

6 Naime, godine 1832. se Vid Nikolić spominje među vlasnicima radionica u Splitu, ali nije poznato o kojoj vrsti manufakture se tu radilo [Historijski arhiv u Zadru (HAZd), Spisi Registrature Namješništva, 1832, kat. II, br. 1522].

7 HAZd, Spisi Registrature, 1832, XIII/2, br. 22209.

8 HAZd, Prezidijalni spisi, 1849, II/8, br. 1642/p; 1855, VII/1, br. 1011/p; France KIDRIČ, Framasonske lože hrvaških zemelj Napoleonske Ilirije v poročilih dunajskega policijskega arhiva, *Rad JAZU*, knj. 206, 1915, 49. (Izvjestitelj o njemu govori kao »nadutoj nezalici«, što, dakako, nije bilo ni blizu pravoj istini, budući da je on dotle bio završio s odličnim uspjehom tri godine studija kirurgije); S. OBAD, O karbonarima u Dalmaciji, *Zadarska revija*, XXIV/1975, br. 1, 98.

nepovjerenje vlasti prema njegovoj osobi, koje je iskazano u nekoliko navrata. Tako je npr. jedan njegov razgovor s impresarijem zadarskog kazališta početkom 1829. policija dojavila Okružnom poglavarstvu u Splitu, mada se radilo o nepolitičkoj konverzaciji; slično se ponovilo kada je u svibnju te godine posjetio Zadar na proputovanju u Trst.⁹ Jednako tako je obavljena kontrola njegove robe i dopisa prispijelih iz Trsta ili ostalog vanjskog svijeta,¹⁰ jamačno iz straha da tim putom ne bi bile uvezene kakve rušilačke misli, protivne meternihovskoj Austriji. Daka-ko, takav tretman dojadio je Vidu, te je 1847. tomu odlučio stati nakraj. Naime, te je godine od samog cara zatražio da se konačno oslobodi od političkog pečata koji mu je nepravedno prilijepilo poglavarstvo u Splitu; budući da se odlučio za ženidbu, počeo se ponovo širiti glas o njegovoj nekadašnjoj, navodnoj, pripadnosti slobodnim zidarima, što ga je jako smetalo. Nakon toga je, čini se, iz Beča naloženo odnosnim instancama da ga se unaprijed oslobodi od bilo kakvih političkih insinuacija i prozivanja.¹¹ Tako je barem postigao stanovitu duševnu zadovoljštinu za sve ono što mu je bilo učinjeno prethodnih godina, gdje je, zacjelo, bilo osobnih zadjevica i netrpeljivosti uslijed ljubomore na njegovu poslovnu uspješnost.

Pored svih svojih poslova stalno je obnašao neke društvene funkcije, gdje je do izražaja dolazila njegova inteligencija i učenost. Neko je doba obnašao službu općinskog prisjednika, potom je bio tajnik Poljodjelskog društva u Splitu, da bi istu dužnost obavljao i u obnovljenoj Trgovačko-obrtničkoj komori u rodnom gradu, gotovo do zadnjeg dana života. Po svojoj prilici je takvu dužnost obnašao i u netom (1856) utemeljenom Društvu za industrijske pothvate, koje je nastalo zahvaljujući najviše njegovu nastojanju. Razumije se, sve to radio je s mišlju na napredak i boljitak rodnog mu grada. Nakon teške i duge bolesti umro je 20. siječnja 1859, u dobi od šezdeset četiri godine.¹² Njegovu smrt grad je oplakao i dostojno ga ispratio na posljednji počinak.

9 HAZd, Spisi Direkcije policije u Zadru, 1829, br. 12, 512.

10 HAZd, Tajni spisi, 1833, br. 208.

11 HAZd, Prezidijalni spisi, 1847, XIII/1, br.1667/p; XIII/3, br. 1889/p.

12 HAS, Matična knjiga br. 9, str. 21; C. VOJNOVIĆ, *n. dj.*, 164.

II.

Životno zanimanje Vida Nikolića u prvom redu bila je trgovina na malo i veliko. Kako je bio čovjek rijetke inteligencije, to je dobit izvlačio iz raznih špekulacija i drugih poslova, budući da je bio svjestan da posrednička trgovačka djelatnost donosi najveći prosperitet,¹³ kako je to bilo svugdje u doba ranokapitalističke ekonomije. Istodobno se zalagao za jačanje tek rađajuće industrije u Dalmaciji,¹⁴ uvjeren da je jedini način za oživljavanje njene ekonomike, podizanje društvenog blagostanja.

Spomenut ćemo neke njegove poduzetničke pothvate, bilo da ih je poduzimao sam ili u ortaštvu. Zna se da je još 1838. od države zatražio, posredstvom Okružnog poglavarstva u Zadru, dozvolu za obavljanje pokusnog ulova spužvi u vodama čitavog Jadrana, njegova istočnog dijela, pošto je držao da dotična mogućnost nije dovoljno iskorištena, barem ne u maritimnom dijelu splitskog okružja. Vlasti su udovoljile njegovoj molbi, te je on angažirao dvojicu inozemnih ronilaca da za njegov račun love spužve.¹⁵ Zapravo je taj posao njemu povjerila trgovačka tvrtka Sniden iz Trsta; međutim, pokusi nisu dali očekivane rezultate, točnije, nisu obećavali planiranu dobit,¹⁶ pa se ubrzo od tog posla odustalo. Kasniji izvori nikad više ni ne spominju taj pothvat, te je više nego sigurno da nije bio ponovljen.

Njegov drugi značajniji pothvat uslijedio je pod konac života. Naime, kako je poznato, on je godine 1856. zajedno s još nekoliko splitskih posjednika inicirao osnivanje jednog društva za industrijske pothvate (*Società d'incoraggiamento industriale*). Vid je živo propagirao ovu zamisao među dalmatinskim privrednicima i posjednicima, ali nažalost njegovo nastojanje nije naišlo na očekivani odaziv, budući da većini onih koji su raspolagali kapitalom takvo ulaganje nije predstavljalo nimalo sigurnu investiciju.¹⁷ No i pored toga u Splitu je takvo poduzeće bilo ipak utemeljeno, s početnim kapitalom od 500.000 fiorina,¹⁸ u koje je on jamačno uložio velik dio novca stečenog trgovinom; pored brodogradnje to je poduzeće

13 HAZd, Prezidijalni spisi, 1849, II/8, br. 1642/p

14 C. VOJNOVIĆ, 164.

15 Grga NOVAK, *Dokumenti za povijest ribarstva na istočnoj obali Jadranskog mora*, sv. I, Zagreb 1952, 148; Josip BASIOLI, *Naše spužvarstvo na Jadranu*, *Pomorski zbornik*, knj. 3, Zadar 1963, 379.

16 HAZd, Prezidijalni spisi, 1841, VI/3, br. 432/p

17 Igor KARMAN, *Privreda i društvo Hrvatske u 19. stoljeću*, Zagreb 1972, 127.

18 C. VOJNOVIĆ, 161.

kanilo podizati trgovinu, industriju i novčarstvo u Splitu.¹⁹ Nažalost, Vid je umro tri godine nakon tog čina, pa nije više mogao utjecati na promicanje dalmatinske pomorske privrede, koje viziju je u sebi dugo nosio.

III.

Svojim načinom življenja i rada zaslužio je štovanje sugrađana. Njegov živi duh naprosto ga je tjerao na stalnu pokretljivost i korisnu aktivnost. Kada bi pak posvršavao vlastite poslove, samoprijegorno se bavio javnima, na dobro svog grada i čitave uže domovine. Ovo se najviše odnosi na desetak godina prije smrti, nakon što je postao *persona grata* ovdašnjih austrijskih vlasti. Najprije je, u svibnju 1849. bio izabran za prisjednika splitske općine, začudo, na prijedlog tadašnjeg okružnog poglavara u Splitu Kemplera.²⁰ Nakon nepune dvije godine obnašanja te dužnosti, sam je zahtijevao da bude oslobođen od nje.²¹ Nisu poznati razlozi ili motivi tog njegovog postupka, ali su oni svakako postojali. Inače se on ne bi odrekao takve počasti i posla kada se radi o njegovu Splitu. Nadalje, kada je početkom godine 1850. u Splitu utemeljeno Poljodjelsko društvo, u sklopu opće akcije u pokrajini, on je odmah izabran za njegova profesionalnog tajnika. Naime, on je tu dužnost obnašao uz stanovitu novčanu naknadu; na račun obavljenih poslova i administrativnih troškova dobivao je godišnje 450 fiorina,²² što je predstavljalo nesrazmjernu naknadu za uloženi trud i troškove. Nju je obnašao sve do ukidanja društva 1858, kada se savjesno pobrinuo oko smještaja i pohranjivanja njegove dokumentacije,²³ iz koje činjenice se također razabire njegov istinski značaj.

Obnašao je istodobno funkciju tajnika splitske Trgovačko-obrtničke komore, od njene uspostave godine 1850. pa do svoje smrti.²⁴ Zahvaljujući upravo njemu ta je komora najbolje djelovala u početku njene obnove. Po svojoj dužnosti i znanju on je 1851. predstavljao Split prilikom rasprave o carinskom sustavu u pokrajini, na sastancima u Zadru i drugdje.²⁵ Još jednom ćemo istaći da je Vid sudjelovao u svakoj značajnijoj akciji u gradu i uvijek bio pripreman moralno i

19 I. KARAMAN, 126; Oliver FIJO, Splitsko brodarstvo u razdoblju od 1800. do 1940. godine, *Zbornik Društva inženjera i tehničara*, Split 1958, 136.

20 HAZd, Prezidijalni spisi, 1842, II/8, br. 1901/p

21 HAZd, Protokol Registrature za 1851, br. 13593, 13596, 14847.

22 HAZd, Spisi Registrature, 1852, XI A, br. 5566; 1855, VIII/3 A, br.183(20576)

23 HAZd, Spisi Registrature, 1858, XI A, br. 8321.

24 *Il Nazionale*, I/1862, br. 70.

25 HAZd, Protokol Registrature za 1851, br. 5632, 7628.

materijalno dati svoj obol svim pothvatima usmjerenim na korist njegova pučanstva.

Nikolić je bio jedan od rijetkih koji su se sredinom prošlog stoljeća počeli zanimati za domaće probleme, ukupni ekonomski položaj pokrajine. Sredinom petog desetljeća mnogi su polemizirali o turskim karavanama, njihovom značenju za Split i čitavu regiju. Toj diskusiji je i on dao svoj obol, čime se svrstao u suvremene privredne publiciste. Dakako, pri tome je naglašavao značenje dospijevanja karavana u Split, koliko za sam grad toliko i čitavu pokrajinu, unatoč stanovitom riziku.²⁶ Nekoliko godina zatim čitava Dalmacija je počela raditi na tome da od vlade ishodi povoljnije carinske namete pri izvozu ili uvozu robe. Kako je spomenuto, Vid je sudjelovao u radu nekih povjereništava na razini pokrajine, koji su se isključivo bavili tim gorućim problemom za Dalmaciju. Mnogi su svoje prijedloge za rješavanje toga važnog problema davali u obliku tiskane brošure. Jednako je postupio i Vid; njegovo djelo pod naslovom *Sulla questione doganale della Dalmazia*, koje je, čini se, napisao u suradnji s Dubrovčaninom Lujom Seraglijem, sadrži skup razloga za uvođenje nove carinske tarife i inauguriranje »slobodnog sustava razmjene« u Dalmaciji.²⁷ Temeljna vodilja njegova razmatranja bila je potreba sjedinjenja Dalmacije s ostalim carinskim područjem Monarhije, jer je držao da bi to itekako poboljšalo dalmatinsku proizvodnju i razmjenu. Njegov stav temeljio se na uzusima koji su vrijedili u zemljama ekonomski razvijene Europe, što pak znači da je bio dobro upoznat s njima.

Kao tajnik vrlo značajnih splitskih ustanova sredine 19. stoljeća po službenoj dužnosti je sačinjavao razna izvješća središnjoj pokrajinskoj vlasti u Zadru ili Ministarstvu trgovine u Beču. Oni su imali svrhu obavješćivanja viših vlasti o trenutnoj, akutnoj situaciji gospodarstva splitskog okružja, poduzetim mjerama i njihovu učinku. U svojstvu tajnika komore napisao je odnosno vlastima podastro tri opsežna verbalno-brojčana izvješća; prvo se odnosi na djelovanje i stanje okružja 1851, drugo na 1852, a treće na trogodište 1854-1856. (Rendiconto sulle condizioni economiche del Circolo di Spalato).²⁸ Na žalost, izvješće za 1852. nije, čini se, nigdje sačuvano. Ono zadnje je najopširnije i pruža velik broj podataka o

26 Intorno alle carovane di Spalato (*La Dalmazia*, Zadar 1846, br.21, 22); *Gazzetta di Zara*, 1846, br. 28; *Giornale del Lloyd austriaco*, Trst, od 10. V 1846. Zajedno s A. Fenzijem iz Splita tiskao je članak pod nazivom »Della venuta delle carovane turche a Spalato« (*La Dalmazia*, 1846, br. 7, 10, 13, 23). Neki drže da je on napisao članak »Progressi economici nel territorio della Narenta« (isto, br. 21), što nije sasvim sigurno.

27 C. VOJNOVIĆ, 164. Knjižica je prvi put tiskana u Splitu 1851, te ponovo 1858. u istom gradu (Riječnik Dujma Srećka Karamana u Naučnoj biblioteci u Splitu, list 427).

28 HAZd, Spisi Registrature, 1854, II/1 A, br. 322(10889; Prezidijalni spisi, 1856, VII/1, br 1215/p; B. ZELIĆ-BUČAN, 76-108.

cjelokupnom životu splitskog okružja na početku druge polovine prošlog stoljeća. Tu se on zalaže za gradnju željezničke pruge između Splita i Podunavlja, uspostavljanje novčarskih zavoda, porto franko Splita, gradnju pristana, osnivanje poljodjelske i drugih škola, slobodni uzgoj duhana, brodograđevno poduzeće i još mnogo štošta.²⁹ Nadalje, na javu je iznosio konkretne prijedloge u svrhu zadovoljavanja potreba tamošnjeg pučanstva.

IV.

Kada je godine 1845. austrijska vlada konačno uslišila vapaje Splita da dozvoli prispjeće turskim karavanama u njegovu luku, stubokom je poraslo zanimanje stranog svijeta za ovdašnju posredničku, prijevoznu trgovinu. Mnoge su države ovdje, kao i u ostalim dalmatinskim lukama, osnivale vlastite konzulate u svrhu reguliranja međunarodnih trgovačkih kontakata.

Kao znalac i osoba od akcije Vid Nikolić postaje zanimljiv nekim stranim državama. Dakako, kao njihov ovdašnji konzularni predstavnik. Najprije je Francuska, 1838, preko svog konzula u Trstu imenovala svojim konzularnim agentom u Splitu upravo našeg Vida.³⁰ No i pored učestalih zahtjeva on nije dobio od svoje vlade neophodnu privolu (eksekvtur) za obavljanje te dužnosti. Francuske vlasti, dakako, nisu bile zadovoljne takvim postupanjem Beča, ali ni pored velikog nastojanja nisu uspjele ishoditi traženu dozvolu. Međutim, time nije prestajao njihov interes za vida. Štoviše, nekoliko godina potom on je bio imenovan članom Afričkog instituta u Parizu, kojom prilikom je istaknuto da je on konzularni predstavnik Francuske u Splitu.³¹ Ali to nije bilo točno.

Turska je još god. 1845. namjeravala uspostaviti svoj konzulat u Splitu, pošto je bila svjesna važnosti te luke za svoju trgovinu s Dalmacijom i prijevoza u oba smjera. Na prijedlog drugih, turski generalni konzul u Trstu je na to mjesto imenovao Vida Nikolića kao »osobu vrlo sposobnu i spremnu da bude od koristi

29 G. NOVAK, *Split u svjetskom prometu*, 1921, 171. Jednako je kao tajnik Poljodjelskog društva u Splitu podnosio razne izvještaje i memorije te asocijacije (HAZd, Spisi Registrature, 1855, XI A, br. 21989; 1856, XI A, br. 286). Bilo je nakana da se zadnji izvještaj Komore tiska u *Anuario dalmatico* za 1859 (Vida Morpurga), ali one nisu ostvarene (*II Nazionale*, I/1862, br. 70).

30 HAZd, Prezidijalni spisi, 1838 X/6, br. 123/p; 561/p; Š. PERIČIĆ, Diplomatsko-konzularna predstavništva stranih zemalja u Dalmaciji za vrijeme druge austrijske uprave, *Pom. zbornik*, knj. 6, Zadar 1968, 608.

31 HAZd, Prezidijalni spisi, 1838, X/6, br. 961/p; Š. PERIČIĆ, *n.dj.*, 609, bilj. 41.

obim državama«, Turskoj i Austriji.³² Međutim, iako je Nikolić svojoj molbi Dalmatinskom namjesništvu priložio povoljnu ocjenu Predsjedništva Prizivnog suda, te patent spomenutog turskog konzulata, svejedno više vlasti Austrije nisu dale svoj neophodni imprimatur.³³ Kada je pak godine 1849. akcija Dalmacije za osnivanje austrijskog generalnog konzulata u Sarajevu i vice konzula u Mostaru konačno urodila plodom, onda su Splićani za funkciju vice konzula predlagali Vida Nikolića, poznatog stručnjaka za gospodarska pitanja, dok su se Dubrovčani zalagali da to bude Marko Vuletić, koji je otprije službovao u austrijskoj konzularnoj službi; prihvaćen je prijedlog ovih zadnjih.³⁴

Na žalost, on ni tada nije postao konzulom, unatoč vrlinama koje su ga krasile. Postoje međutim neke vijesti o tome da je početkom 1852. dekretom bio imenovan konzularnim agentom Austrije u Livnu, primivši dotični dokument u ruke od generalnog konzula carevine u Sarajevu.³⁵ Po svoj prilici Vid je prihvatio to imenovanje i neko vrijeme proveo na toj dužnosti.³⁶ Zacijelo se brzo pokazao zbog toga čina, te se, opsjednut nostalgijom i opterećen podmaklim godinama, vratio u rodni Split i ondje nastavio raniju djelatnost.

V.

Premda nepotpuni i nedostatni, navedeni podaci pokazuju jasno da je Kosto Vojnović bio u pravu kada je isticao da je naš Vid bio jedan od najprosvijećenijih ljudi Splita i najboljih poznavatelja gospodarskih problema Dalmacije svoga doba. On je to potvrđivao svojim radom i življenjem. Životni put ga je vodio kroz nezavršeni studij medicine, poduzetništvo, bavljenje javnim poslovima i publicistikom. Time je stekao neprolazne zasluge, kako unutar rodnog grada tako i šire regije. Inteligencijom, znanjem i marom stjecao je privrženike i sljedbenike, te je stoga štovan od svojih sugrađana i poznanika.

Zacijelo je njegov životni put bio još dinamičniji i bogatiji zbivanjima, što će pokazati novi izvorni podaci utkani u netom iznesene. No i ovo što je ovdje izneseno kazuje da se radi o jednoj osebujnoj osobi koja nije iznevjerila naše zanimanje.

32 Š. PERIČIĆ, 609.

33 HAZd, Prezidijalni spisi, 1845, X/6, br. 2582/p, 2629/p.

34 Š. PERIČIĆ, Zahtjevi Dalmacije za osnivanje austrijskog konzulata u Bosni i Hercegovini, *Izdanja HAS-u*, sv. 9, 1977, 257.

35 HAZd, Protokol Registrature za 1852, br. 1347, 3859, 3146.

36 *Isto*, br. 4825.

Šime Peričić: VID NIKOLIĆ FROM SPLIT

S u m m a r y

Little is known about Vid Nikolić, although he was indeed one of the leading personalities of Split in the first half of the 19th century. An early appraisal of Nikolić, by Kosto Vojnović, had inspired the author to investigate Nikolić's life and work. Following is a sketch of a biography: a student of medicine who never graduated, an entrepreneur, a public figure and publisher. With his activity he earned immortal merits for his home-town and his region. Of special significance are his reports on the economic situation in the Split area around the middle of the 19th century. Despite the facts being incomplete, they indicate to a very peculiar personality who enjoyed respect by his fellow-citizens and acquaintances.

